

Received: 19 December 2020

Revised: 25 February 2021

Accepted: 4 September 2022

การศึกษาการพัฒนาครูนาฏศิลป์ด้านภูมิปัญญาการสอน THE STUDY OF THE DEVELOPMENT OF TEACHING WISDOM IN DANCE TEACHERS

สุจิตรา พุ่มพิ้ง^{1*}Suchitra Phumpueng^{1*}

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เขียนเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครูตามแผนพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ปรากฏอยู่ในด้านที่ 3 คือ การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาครูนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนเพื่อศึกษาวิธีพัฒนาการสอนของครูนาฏศิลป์ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 12 เล่ม และจากการสัมภาษณ์ครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนจำนวน 6 โรงเรียนกระจายออกเป็น 4 ภูมิภาคในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาครูในปัจจุบันได้มุ่งเน้นไปในการพัฒนาทักษะปฏิบัติเฉพาะทางมากกว่าการพัฒนาทักษะด้านวิธีการสอน ทำให้ไม่สอดคล้องไปตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นด้านการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนั้นงานวิจัยด้านพัฒนาครูนาฏศิลป์ยังพบน้อยมาก ทำให้การพัฒนาครูนาฏศิลป์ขาดรูปแบบหรือต้นแบบที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาครูนาฏศิลป์ให้กับหลาย ๆ พื้นที่ จากการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาครูนาฏศิลป์ควรมีการฝึกอบรมครูด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้ และให้ความรู้แก่ครูนาฏศิลป์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สอดคล้องตามแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อันจะส่งผลให้ประสิทธิภาพด้านการสอนของครูนาฏศิลป์เพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: ครูนาฏศิลป์; การพัฒนาครู; บทบาทครูนาฏศิลป์

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Graduate Student, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

* Corresponding author e-mail: da.suchitrap@gmail.com

Abstract

This research article aims to investigate the roles and duties of teachers according to the national development plan of the 20-year national strategy. The study emphasizes analyzing the three dimensions stated in the national strategy which are (1) the development and empowerment of human resources, (2) the study of the existing roles and duties of dance teachers in schools, and (3) guidelines for developing Thai dance teachers in schools in order to find approaches for developing teaching of dance teachers in accordance with the 20-year national strategy. The study utilized document research collecting data from 12 related literatures and the interviews with dance teachers in 6 schools in 4 regions of Thailand. The results of the study revealed that the current teacher development approach focuses on the development of specialized practical skills rather than the development of teaching method skills. This means the teacher development approach is inconsistent with the 20-year national strategy that emphasizes on knowledge transfer to allow the students to learn most effectively. In addition, research in the development of dance teachers is still understudied, causing the lack of a model for developing dance teachers in many areas. According to the findings of the study, the teacher training programs that emphasize teaching and learning management as well as learner-centered teaching methods should be provided to performing art teachers. These training programs can enhance the knowledge and teaching performance of these teachers in accordance with the National Education Act of 2542.

Keywords: Dance teachers; Development of teachers; The roles of dance teachers

1. บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2580 ทั้ง 6 ด้านนั้น เป็นการส่งเสริมการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านที่ 3 กล่าวถึงการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือ เพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรมและเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่สาม และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกร นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง

ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญในการยกระดับการพัฒนาประเทศในทุกมิติไปสู่เป้าหมายการเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วที่ขับเคลื่อนโดยภูมิปัญญาและนวัตกรรมในอีก 20 ปีข้างหน้า ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างเป็นระบบ โดยจำเป็นต้องมุ่งเน้นการพัฒนาและยกระดับคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี และมีคุณภาพพร้อมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปข้างหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งพื้นฐานที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์สามารถมีประสิทธิภาพได้ตามเป้าประสงค์ คือ “การศึกษา” จะช่วยให้คนสามารถพัฒนาเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ เพราะฉะนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการศึกษาในปัจจุบันเกิดขึ้นหลายรูปแบบ เช่น ปรับการจัดการเรียนรู้ ปรับการบริหารการศึกษา และปรับบทบาทของครู

การเปลี่ยนบทบาท “ครู” ตามยุทธศาสตร์ 20 ปี คือ การปรับครูให้เป็นครูยุคใหม่ โดยปรับบทบาทจาก “ครูสอน” เป็น “โค้ช” ทำหน้าที่กระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจ แนะนำวิธีเรียนรู้ และมีบทบาทเป็นนักวิจัยพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน รวมทั้งปรับระบบการผลิตและพัฒนาครู ตั้งแต่การดึงดูด คัดสรรผู้มีความสามารถสูงให้เข้ามาเป็นครูคุณภาพ มีระบบการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะครูอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งเงินเดือน เส้นทางสายอาชีพ การสนับสนุนสื่อการสอน และสร้างเครือข่ายพัฒนาครูให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมถึงการพัฒนาครูที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนมาเป็นผู้สร้างครูรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ และวัดผลงานจากการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง (ราชกิจจานุเบกษา, 2561, น. 1)

จากรายละเอียดเรื่องยุทธศาสตร์ชาติข้างต้น เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันพบว่า มีครูบางกลุ่มสาระวิชาที่มีความจำเป็นต้องมีสมรรถภาพด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม คือ ครูในกลุ่มสาระวิชาศิลปะ เพราะในบริบทโรงเรียนในปัจจุบันครูกลุ่มสาระศิลปะ มีบทบาททั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น การฝึกซ้อมเพื่อกิจกรรมนอกเวลาเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูนาฏศิลป์ที่จำเป็นต้องมีการสอนทักษะทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ

ครูนาฏศิลป์จึงควรได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมเพื่อผลิตผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ และพัฒนาผู้เรียนไปสู่การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนวิชานาฏศิลป์ นอกจากนี้ครูนาฏศิลป์ถือได้ว่าเป็นทั้งครูและศิลปินในขณะเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาทั้งสองด้านให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นจากครุทั่วไป ซึ่งผู้เขียนวิเคราะห์ออกมาเป็นบทบาทของครูนาฏศิลป์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของครูนาฏศิลป์ที่ควรจะเป็นในปัจจุบันโดยมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีอยู่ว่าสามารถพัฒนาศักยภาพของครูนาฏศิลป์ให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์ 20 ปีที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยบทความนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มศึกษาจากบทบาทของครูนาฏศิลป์ที่วิเคราะห์มาจากยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

2. บทบาทของครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

จากการศึกษายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ผู้เขียนได้สรุปปัจจัยและความเป็นมาที่ส่งเสริมยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาครูได้ว่า ในอดีตครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังค่านิยมอันดี รวมทั้งคอยอบรมดูแลให้ผู้เรียนมีความประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นผู้พัฒนาให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถอย่างมีมิติครบถ้วน ทั้งด้านวิชาการร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญา รวมทั้งสอนให้รู้จักระเบียบวินัยและความเสียสละความอดทน แต่ประเทศไทยในปัจจุบันเริ่มก้าวเข้าสู่ในยุคศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังมีนโยบาย Thailand 4.0 ที่พัฒนามาเพื่อตอบรับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทำให้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล เข้ามามีบทบาทกับสังคมในด้านต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งในด้านการสื่อสาร การทำงานการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้รวมถึงด้านการศึกษา ซึ่งสำหรับการศึกษาในเทคโนโลยีถือว่าเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลเป็นอย่างมาก โดยเห็นได้ชัด คือ การมีรูปแบบการสอนแบบออนไลน์เกิดขึ้น นอกจากนั้นในปัจจุบันความรู้ต่าง ๆ สามารถค้นหาได้ทางอินเทอร์เน็ตจึงทำให้กลุ่มคนส่วนใหญ่สามารถแสวงหาความรู้ที่ตนอยากรู้ได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องรอให้ถึงช่วงเวลาหรือรอรับความรู้จากอาจารย์ผู้สอน และไม่จำเป็นต้องอาศัยการเรียนในระบบหรือสถานศึกษา ทั้งนี้จึงทำให้ระบบการศึกษาถูกลดความสำคัญลงและส่งผลให้บทบาทของความเป็นครูในปัจจุบันถูกลดทอนความสำคัญและยังส่งผลถึงความสนใจของผู้เรียนที่ลดลงเช่นเดียวกัน

ข้อมูลดังกล่าวนี้ อาจส่งผลกระทบต่อวงการการศึกษาไทย รวมถึงบทบาทความเป็นครูที่ถูกลดความสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าว สถานศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งเน้นพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนให้ตรงตามความต้องการที่สามารถทำให้เกิดความสนใจและความพึงพอใจต่อคุณภาพ วิธีการสอนและการบริหารจัดการห้องเรียนให้ทันสมัยและเท่าทันต่อกระแสโลกให้มากที่สุด โดยมีหน้าที่และบทบาทดังต่อไปนี้

2.1 กระตุ้นให้เด็กอยากรู้ อยากเรียน สร้างแรงบันดาลใจให้เด็ก การนำงานการแสดงต้นแบบมาให้นักเรียนรับชมหรือนำผลงานจากศิลปินที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันมาตัวอย่าง เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้หรือความอยากรู้จะเป็นในตัวนักเรียน รวมถึงการบอกวัตถุประสงค์ของการเรียนในรายวิชานาฏศิลป์ให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อลดความคาดหวังหรือความกดดันที่จะเกิดขึ้นในห้องเรียน

2.2 แนะนำวิธีการเรียนรู้ การหาความรู้ นักเรียนในปัจจุบันมีสื่ออำนวยความสะดวกอยู่ที่ตัวอยู่ตลอดเวลา เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายตลอดเวลา สิ่งที่ครูควรทำ คือ การแนะนำการหาความรู้ ช่องทางการหาความรู้ หาชมการแสดงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ถือเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้นักเรียน และควรสอนเรื่องจริยธรรม การคัดลอกงานหรือเรื่องลิขสิทธิ์ในผลงานศิลปะ เพื่อให้นักเรียนรู้และเข้าใจถึงการนำงานที่เผยแพร่อยู่หรืองานของผู้อื่นมาใช้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองด้วย

2.3 ทักษะการถ่ายทอดความรู้ สอนวิธีจัดระเบียบความรู้ นอกเหนือจากการแนะแนวแหล่งความรู้แล้ว ควรที่จะสอนวิธีการจัดการความรู้โดยการแนะนำให้นักเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนและนำมาสรุปข้อมูลในรูปแบบของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ แทนการใช้วิธีคัดลอกงานของผู้อื่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้เด็กสามารถฝึกคิดวิเคราะห์ได้ด้วยตนเองและนำไปประยุกต์ใช้กับงานอื่น ๆ รวมทั้งรายวิชาอื่น ๆ ด้วย

2.4 ออกแบบกิจกรรมในห้องเรียน สื่อการเรียนการสอน การสร้างความสนใจในห้องเรียนแก่ผู้เรียนซึ่งกิจกรรมเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดเด็กให้สนใจอยู่ตลอดเวลา และถ้าเป็นรูปแบบเกมจะช่วยส่งเสริมให้ห้องเรียนสนุกสนานขึ้น ทั้งนี้หากกิจกรรมดังกล่าวเป็นการนำสื่อออนไลน์มาใช้ก็จะเพิ่มความสนใจได้อีก นอกจากนี้สื่อการสอนก็เป็นส่วนเสริมที่จะทำให้เด็กเห็นภาพเห็นสิ่งที่เราจะสอนเกิดความเข้าใจความเข้าใจมากขึ้น

2.5 พัฒนาระบบการเรียนรู้ของเด็กหรือทำวิจัยในชั้นเรียน ในการเรียนการสอนครูควรจะมีการวัดและประเมินผลเรื่องพัฒนาการของเด็กในการเรียนในรายวิชานาฏศิลป์ เช่น ควรมีการทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหาผู้เรียนบางกลุ่ม ส่วนใหญ่ หรือทั้งหมด ที่อาจมีความบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้หรือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อเป็นการหาวิธีการปรับปรุงวิธีการสอนให้ดีขึ้นกว่าเดิม

จากบทบาทและหน้าที่ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ที่จัดทำตามยุทธศาสตร์ชาติ เป็นกระบวนการในการส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เคยเป็น โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแทนที่จะเป็นการสอนในรูปแบบเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนการสอนในปัจจุบันแล้วยังมีครูนาฏศิลป์บางส่วนที่ยังขาดทักษะการเป็นผู้สอนตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ อันเนื่องจากบริบทต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนจำนวน 6 โรงเรียน จากทั้ง 4 ภูมิภาคในประเทศไทยเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่รวมถึงวิธีการสอนในปัจจุบันของครูนาฏศิลป์ในโรงเรียน ซึ่งอภิปรายข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

3. บทบาทหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ในปัจจุบัน

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของครูในอดีตและปัจจุบัน พบประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และยังมีบางประเด็นที่ยังไม่สอดคล้อง ซึ่งผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ด้านการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่มุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนโดยเริ่มต้นจากการบรรยาย จากนั้นเป็นการสาธิต การเปิดวิดีโอตัวอย่างกิจกรรมนาฏศิลป์ให้ดูและการทำกิจกรรมโดยให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองและวิจารณ์งานมาล่วงหน้า ก่อนที่ผู้เรียนจะเริ่มสร้างสรรค์งานในกิจกรรมของห้องเรียนหรือทำงานส่งตอนปลายภาคเรียน และมีครูบางส่วนที่ใช้เนื้อหาการสอนจากหนังสือโดยตรงที่มุ่งเน้นการบรรยายและให้นักเรียนจดตาม และมีครูในพื้นที่ต่างจังหวัดบางคนที่ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ และครูทั้งหมดก็ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการเรียนการสอนในปัจจุบันควรนำเทคโนโลยี สื่อออนไลน์ มาประยุกต์ใช้สำหรับการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนนาฏศิลป์ เช่น

“...กิจกรรมที่ใช้ในการสอนกิจกรรมหนึ่ง คือ การให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าวิดีโอจากยูทูปและนำมาวิจารณ์งานการแสดงถึงรูปแบบที่ใช้ในการแสดง และยังมีการใช้เกม Kahoot มาเล่นในห้องเรียน นอกจากนั้นทางสถานศึกษาได้ส่งเสริมให้ครูทุกกลุ่มสาระทำสื่อการสอนในรูปแบบออนไลน์ด้วย...” (อังคณา ศรีจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2563)

“...การเรียนการสอนนาฏศิลป์เป็นการเริ่มจากการสาธิตท่ารำ จากนั้นจึงให้นักเรียนฝึกปฏิบัติและออกแบบการแปรแถว และเปิดวิดีโอให้ดูภายหลัง ก่อนจะให้นักเรียนไปหาดูเพิ่มเติมเองและนำมาสร้างสรรค์ชุดการแสดงตอนปลายภาคเรียน...” (ศานิต ศรีเรือง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2563)

“...มีการจัดการเรียนการสอนที่ลานกิจกรรมแทนห้องเรียน มีการปล่อยให้ไปศึกษาค้นคว้า และตอบคำถามในระบบออนไลน์ (Google classroom) โดยเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนใช้เครื่องมือสื่อสารหรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ในเวลาเรียนให้เกิดประโยชน์...” (รัศมี หลอมประโคน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2563)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ด้านวิธีการสอนของครูนาฏศิลป์ในปัจจุบันมุ่งเน้นการใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือประกอบในการจัดการเรียนการสอนและการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องตามบทบาทหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คือ กระตุ้นให้เด็กอยากรู้ อยากเรียน สร้างแรงบันดาลใจให้เด็ก แนะนำวิธีการเรียนรู้ การหาความรู้ ออกแบบกิจกรรมในห้องเรียน สื่อการเรียนการสอน หากแต่สิ่งที่ยังขาด คือ การสอนวิธีจัดระเบียบความรู้ ขาดการให้คำแนะนำหลังจากที่นักเรียนได้ไปศึกษาหาความรู้จากสื่อออนไลน์เรื่องการนำไปใช้อย่างถูกต้อง เช่น การนำผลงานมาเป็นแรงบันดาลใจไม่ใช่ว่าคัดลอกผลงานหรือการให้การอ้างอิงผลงานที่นำมาใช้อย่างถูกต้อง

3.2 ด้านการวางแผนแก้ไขปัญหในชั้นเรียน โรงเรียนยังมีการส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน ภาคเรียนละ 1 เรื่องเพื่อสำรวจศึกษาและเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนอีกด้วย โดยจากการสัมภาษณ์ พบข้อมูล ดังนี้

“...โรงเรียนให้ครูทุกคนส่งวิจัยในชั้นเรียน ภาคเรียนละ 1 เรื่อง โดยเป็นการให้ส่ง เรื่องที่สนใจจะทำคร่าว ๆ โดยไม่ต้องลงมือทำจริง...” (ณัฐกฤตา เวทการ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2563)

“...มีการทำวิจัยในชั้นเรียน คือ การใช้เกมออนไลน์แก้ไขปัญหเด็กที่ไม่ตั้งใจเรียน สำหรับนักเรียนในวิชาเลือกนาฏศิลป์ กลุ่มนักเรียนคนที่ไม่ได้เลือกชุมนุมเองแต่ครูประจำชั้น เลือกให้ โดยระหว่างที่ทำเด็กมีความตั้งใจเรียนขึ้น แต่หลังจากที่ไม่ได้ใช้เกมเด็กจะมีการถามหา เกมทุกครั้ง ถ้าไม่มีเกมก็จะไม่ค่อยตั้งใจเรียน...” (ปริญรัชต์ นิธิดิธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 พฤศจิกายน 2563)

โดยจากการสัมภาษณ์ทางด้านการวางแผนแก้ไขปัญหในชั้นเรียนพบว่า การทำวิจัยในชั้นเรียน ของครูยังไม่ได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมมากเท่าที่ควร ทั้งที่เป็นหนึ่งในกระบวนการสำคัญที่จะสามารถ พัฒนาการเรียนการสอนและผู้เรียนได้อย่างมีระบบ ทำให้ยังขาดความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กหรือการทำวิจัยในชั้นเรียน

จากข้อมูลที่ได้เขียนได้ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และบทบาทและหน้าที่ของครูนาฏศิลป์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพบว่า ยังมีบางข้อที่ครูนาฏศิลป์ยังไม่สามารถทำได้ ตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ และนอกจากนี้การที่จะให้ครูนาฏศิลป์ทำบทบาทและหน้าที่ได้เต็มศักยภาพจำเป็น ที่จะต้องมีการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในการส่งเสริมอบรมปฏิบัติของครูนาฏศิลป์ เพื่อให้มีสมรรถภาพเต็มศักยภาพมากยิ่งขึ้น โดยจากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนพบว่า ครูส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมอบรมทางด้านนาฏศิลป์เกี่ยวกับทักษะเฉพาะด้าน คือ ทักษะการรำ การแสดง แต่ยัง ขาดการได้รับการพัฒนาทางด้านวิธีการสอนนาฏศิลป์ที่จะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติได้ จึงอาจจะทำให้ การเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนไปได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้กิจกรรมการสร้างและ การพัฒนาครูนาฏศิลป์เกิดขึ้นพอสมควร แต่ยังไม่ใช่ว่าเรื่องโดยตรงประเด็นที่ควรพัฒนาหรืออาจจะยังเข้าไม่ถึง ครูนาฏศิลป์ทั้งหมดในประเทศไทย

4. งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาครูนาฏศิลป์

จากการศึกษางานวิจัยด้านการพัฒนาครู จำนวน 12 เล่ม พบว่าลักษณะของงานวิจัยเริ่มต้นจากการสำรวจปัญหา ความสำคัญ ปัจจัย และภูมิหลังต่าง ๆ ที่ส่งเสริมอาชีพ หรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนาครู ในปัจจุบัน จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2542-2562 พบว่า ครูมีภาระงานนอกเหนืองานสอนค่อนข้างมาก อาจส่งผลให้ขาดเวลาในการเตรียมการสอน จึงทำให้ประสิทธิภาพด้านการสอนลดน้อยลง การพัฒนาศักยภาพของครูจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนา ถ้าครูเป็นผู้ที่มีความสามารถก็ย่อมที่จะพัฒนานักเรียนซึ่งเป็นพลเมืองของชาติได้ ครูจึงเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาครูให้มีประสิทธิภาพการทำงานนั้นมีหลายวิธีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ส่วนของการฝึกหัดครูในด้านวิชาชีพทั่วไป ด้านเฉพาะทาง ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยวัตถุประสงค์ในการพัฒนาครูในด้านต่าง ๆ จะประกอบไปด้วยการศึกษาสภาพปัจจุบันของครู การศึกษาความต้องการของผู้เรียนและองค์กร โดยผู้เขียนได้สรุปรูปแบบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมการพัฒนาครูจากงานวิจัยที่ได้ศึกษา จำนวน 12 เล่ม ออกมาเป็นหัวข้อ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบและการศึกษาภูมิหลังที่สัมพันธ์กับสมรรถภาพของครูนาฏศิลป์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในรูปแบบงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสำรวจข้อมูลการกลุ่มประชากร คือ ครู และใช้วิธีการเลือกทฤษฎีที่สามารถคัดเลือกความเป็นตัวแทนของประชากรออกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลสรุปจากการศึกษา สามารถสรุปองค์ประกอบสมรรถภาพครูนาฏศิลป์ ได้เป็น 2 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบคุณลักษณะร่วมทั่วไปและองค์ประกอบคุณลักษณะเฉพาะ โดยคุณลักษณะร่วมทั่วไปมีองค์ประกอบย่อย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านทักษะการสอน ด้านความเป็นครู ด้านคุณธรรม จริยธรรม และด้านบุคลิกภาพ ส่วนองค์ประกอบเฉพาะมี 2 องค์ประกอบย่อย คือ องค์ประกอบด้านความรู้ทางนาฏศิลป์ และทักษะนาฏศิลป์ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบพบว่า สมรรถภาพครูนาฏศิลป์ในภาพรวมนั้นเกิดจากคุณลักษณะเฉพาะเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ คุณลักษณะร่วมทั่วไป อย่างไรก็ตามลำดับความสำคัญจากผลการวิจัยดังกล่าวอาจเป็นผลสืบเนื่องจากการวิเคราะห์ ซึ่งองค์ประกอบสมรรถภาพครูนาฏศิลป์ในครั้งนี้เป็นการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งมีข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง โดยสภาพความเป็นจริงนั้นอาจมีสาเหตุต่าง ๆ ที่ส่งผลทำให้สมรรถภาพครูมีการจัดลำดับความสำคัญ

4.2 ความต้องการพัฒนาตนเองตามแนวทางปฏิกิริยาการศึกษาของครูสายผู้สอน

จากการศึกษา งานวิจัย วัตถุประสงค์จะเป็นการศึกษาความต้องการพัฒนาตนเอง ดำเนินการวิจัยในรูปแบบงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสำรวจข้อมูลกลุ่มประชากร คือ ครู และใช้วิธีการเลือกโดยทฤษฎีที่สามารถคัดเลือกความเป็นตัวแทนของประชากรออกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ เพื่อหาผลการวิจัยเป็นข้อสรุปความต้องการในการพัฒนาตนเองจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จึงได้ข้อมูลสรุปผลการศึกษาที่มี

ความสอดคล้องกันตามส่วนมาก กล่าวคือ ในปัจจุบันครูได้มีการพัฒนาตนเองอยู่ที่ระดับปานกลางและมีความต้องการกิจกรรมในการพัฒนาตนเอง เรียงอันดับจากมากไปหาน้อย คือ การเข้ารับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การเข้าร่วมประชุมสัมมนา การศึกษาเอกสารและคู่มือการปฏิบัติงาน การสำรวจและประเมินตนเอง การศึกษาค้นคว้าและจัดทำผลงานทางวิชาการ การแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรวิชาชีพ และการศึกษาต่อ

4.3 แนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพของครู การศึกษาแนวทางการพัฒนาครูใช้รูปแบบงานวิจัยแบบผสมผสานทางเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มประชากร คือ ครู และตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสมรรถภาพของครูมีสมรรถภาพจากมากไปน้อย ตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ มีความรู้ในเนื้อหารายวิชาที่สอน ยอมรับฟังความคิดและเหตุผลของผู้อื่น มีทักษะในการสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียน และครูกับครูและสามารถให้คำปรึกษาด้านการใช้ชีวิต และการศึกษาต่อกับนักเรียนได้

4.4 การพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมฝึกอบรมครูนาฏศิลป์ การพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมฝึกอบรมครูนาฏศิลป์มีหลายรูปแบบหลายที่มา เช่น การพัฒนาครูที่ไม่มีพื้นฐานด้านนาฏศิลป์ ตลอดจนการพัฒนาต่อยอดครูที่มีพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์อยู่แล้ว ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาได้หลายด้าน เช่น ด้านทักษะการปฏิบัติ ด้านทักษะการสื่อสาร ด้านทักษะการสอน และด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมฝึกอบรมครูนาฏศิลป์ จะเป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณ โดยเริ่มจากการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มประชากร จากนั้นจึงนำมาสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมที่จะนำไปพัฒนาจุดอ่อนของกลุ่มประชากร และตรวจสอบเนื้อหาของกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง และประเมินผลออกมา ซึ่งการวัดผลสามารถวัดได้จากแบบทดสอบ หรือแบบสังเกตที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของกลุ่มประชากร

4.5 การศึกษาเส้นทางการเป็นครูดีเด่นหรือการเป็นบุคคลตัวอย่าง เช่น ศิลปินแห่งชาติ หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับในวงการการศึกษา แนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนให้บรรลุเป้าหมายนั้น ทุกคนมักจะมีบุคคลต้นแบบที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ แต่ในขณะเดียวกัน การนำไปสู่ซึ่งความสำเร็จนั้น จะต้องมีการปัจจัยต่าง ๆ หลายอย่างที่จะช่วยส่งเสริมหรือผลักดันให้ไปสู่เป้าหมายได้ เช่น ปัจจัยด้านการได้รับการเลี้ยงดู ปัจจัยด้านการได้รับการศึกษา ปัจจัยจากประสบการณ์การทำงานหรือใช้ชีวิต รวมถึงแนวทางในการดำเนินชีวิต การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยรูปแบบนี้ จะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเป็นบุคคลต้นแบบ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสังเคราะห์ประสบการณ์ รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาเรียบเรียงให้เกิดความชัดเจนในขอบเขตของการทำวิจัย โดยแบ่งขอบเขตของข้อมูลออกเป็นด้านประวัติส่วนตัว แนวคิดทฤษฎีที่ยึดถือปฏิบัติ โดยรูปแบบงานวิจัยจะเป็นการใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล จากประชากรหรืองานวิจัยประเภทนี้จะปรากฏอยู่

2 ลักษณะ คือ การรวบรวมข้อมูลจากประชากรและนำมาวิเคราะห์หาจุดร่วม-จุดต่าง และการศึกษาในรูปแบบของกรณีตัวอย่าง โดยทั้ง 2 ลักษณะมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.1 การศึกษาจากจุดร่วม-จุดต่างของกลุ่มประชากร งานวิจัยในลักษณะการศึกษาเส้นทางการไปสู่ความสำเร็จ ในกรณีการศึกษาจากจุดร่วม-จุดต่างของกลุ่มประชากรนั้น รูปแบบงานวิจัยจะเป็นแบบผสมผสาน คือ การวิเคราะห์ค่าของข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเพื่อหาค่าทางสถิติว่าข้อมูลของประชากรแต่ละคนมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับเท่าใด และนำผลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นแนวทางจึงเส้นทางการไปสู่ความสำเร็จที่สกัดมาจากประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจึงเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเนื่องจากการนำผลจากหลายบุคคลมาใช้วิเคราะห์ จึงจำเป็นต้องมีโครงสร้างเพื่อการตรวจสอบข้อมูลได้

4.5.2 การศึกษาจากกรณีตัวอย่าง งานวิจัยในลักษณะการศึกษาเส้นทางการไปสู่ความสำเร็จ การศึกษาในรูปแบบกรณีตัวอย่าง เป็นการรวบรวมข้อมูลของบุคคลเพียงบุคคลเดียวมาใช้ในการสรุป โดยงานวิจัยรูปแบบนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นหาข้อสรุปในเชิงพรรณนา โดยเครื่องมือที่ใช้จะเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยมีส่วนของคำถามหลักที่มุ่งเน้นข้อมูลที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และในส่วนของคำถามที่ต้องความคิดเห็นหรือข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ที่อาจจะเพิ่มเติมขึ้น งานวิจัยในลักษณะนี้ต้องอาศัยผู้ใช้ข้อมูลจากกลุ่มอื่น ๆ คือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์กับกรณีศึกษาในทุกด้าน ผลสรุปและข้อมูลที่ได้จะออกมาหลายมิติมากกว่าการศึกษาแบบหาจุดร่วม-จุดต่าง

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมทางด้านการพัฒนาครุณานุกรณนั้นมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะและทักษะที่ยังไม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในด้านทักษะการถ่ายทอดความรู้ สอนวิธีจัดระเบียบความรู้ นอกจากนี้นงานวิจัยที่ได้ศึกษามาเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครุณานุกรณศิลป์ จำนวน 2 เรื่อง โดยเป็นเรื่องของการสำรวจสภาพการณ์ และการพัฒนาหลักสูตร จึงเล็งเห็นว่างานวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาครุณานุกรณศิลป์โดยตรงเป็นประเภทงานวิจัยที่ขาดแคลน นอกจากนี้ผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับการอบรมครุณานุกรณศิลป์ในรูปแบบของกิจกรรม พบว่ามีกิจกรรมหลายรูปแบบแต่ยังขาดความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เช่นกัน

5. กิจกรรมฝึกอบรมครุณานุกรณศิลป์

การอบรมครุณานุกรณศิลป์ปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการด้านความรู้ทักษะการรำหรือการแสดงของครูผู้สอนนาฏศิลป์โดยตรง เป็นการยกระดับมาตรฐานให้ครูผู้สอนหรือเป็นการเผยแพร่การถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง รวมถึงเป็นการจัดระเบียบทักษะการปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีต

ธรรมเนียมปฏิบัติของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเป็นการฝึกอบรมโดยครูผู้เชี่ยวชาญจากกระทรวงวัฒนธรรมหรือกรมศิลปากรเป็นผู้ถ่ายทอดท่ารำและจัดท่ารำให้ครู เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดขึ้นในรูปแบบการบรรยายและการสาธิต ซึ่งการอบรมดังกล่าวมักจะจัดในแทบทุกจังหวัดและเชิญครูในสถานศึกษาต่าง ๆ มาเข้าร่วมเพื่อฝึกทักษะการรำ และครูสามารถนำไปต่อยอดในการฝึกหัดนักเรียนสำหรับการจัดกิจกรรมด้านนาฏศิลป์ เช่น งานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนนักศึกษา ซึ่งได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

6. แนวทางการพัฒนาครุนาฏศิลป์

เมื่อวิเคราะห์จากการศึกษางานวิจัยและกิจกรรมการพัฒนาครุนาฏศิลป์ทั้งหมดแล้วนั้น พบว่างานวิจัยด้านการพัฒนาครุนาฏศิลป์โดยตรงนั้นมีอยู่น้อยมาก ขณะที่กิจกรรมฝึกอบรมครุนาฏศิลป์ก็เป็นการอบรมทักษะการรำและการแสดงโดยเฉพาะ ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า งานวิจัยด้านการพัฒนาครุนาฏศิลป์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนทักษะการถ่ายทอดความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ควรมีการจัดทำรวบรวมค้นคว้าเพื่อพัฒนาครูเฉพาะด้านให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และก่อประโยชน์ต่อแวดวงครุนาฏศิลป์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ในการพัฒนาครุนาฏศิลป์แต่ละท้องถิ่นได้

ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ควรมีการฝึกอบรมครูด้านการจัดการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้ และให้ความรู้แก่ครุนาฏศิลป์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่สอดคล้องตามแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกอบด้วย

6.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

6.2 ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

6.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการให้ทำไปปฏิบัติ คิดเป็นทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

6.4 จัดกิจกรรมการสอนผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมอันดีงามนี้ไว้ในทุกรายวิชา

6.5 ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจจะต้องเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยบริการประเภทต่าง ๆ (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2542, น. 5)

นอกจากนี้ การพัฒนาและสร้างเสริมสมรรถภาพของครูถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนา นอกเหนือจากการได้รับการส่งเสริมจากองค์กร ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนแล้ว ในขณะเดียวกันการจะพัฒนาครูหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เต็มศักยภาพได้ต้องอาศัยความสนใจ ใฝ่รู้ และความต้องการที่จะพัฒนาของตัวเอง ซึ่งสิ่งสำคัญกว่าการจัดการจากหน่วยงานที่มุ่งเน้นพัฒนาครูแล้ว การเป็นครูที่สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องอาศัยการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง คือ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนความรู้และขับเคลื่อนความสามารถตนเองให้ไปอย่างถูกต้องทิศทาง กล่าวคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถกำหนดขอบเขตความต้องการ วิธีการในการค้นหาความรู้สึกรู้ความรู้อย่างตนเอง ซึ่งในปัจจุบันการพัฒนาศักยภาพความรู้สมรรถนะหรือสมรรถภาพไม่ได้เป็นไปตามระบบเหมือนการเรียนในโรงเรียน ในบทบาทของครูหรือบุคคลอิสระ ผู้ที่แสวงหาความรู้ก็จะสามารถที่จะพัฒนาได้เร็วกว่าผู้ที่อยู่ในระดับเดียวกัน ช่วงอายุเดียวกัน แต่ขาดการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตัวเอง การแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง เช่น ในปัจจุบันการขอตำแหน่งทางวิชาการของครูผู้สอน หากผู้ที่มีผลงานมากกว่าหรือมีองค์ความรู้มากกว่าก็สามารถที่จะยื่นขอได้เร็วกว่าสมาชิกครูในรุ่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ สิ่งสำคัญที่จะส่งเสริมและพัฒนาให้คนก้าวไปสู่ความสำเร็จได้อย่างเต็มที่ตรงตามความต้องการของบุคคลนั้น ๆ

จากที่กล่าวมาสอดคล้องกับที่สุชา ไอยราพงศ์ (2542) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเองว่า หมายถึง การที่ผู้คนได้แนวทางในการแสวงหาความรู้ทักษะและสมรรถภาพด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้เป็นคนที่มีความสงบสุขมีความสุขเจริญก้าวหน้าและเป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ในขณะเดียวกันวิเชียร แก่นไร่ (2542) ได้กล่าวว่า การพัฒนาตนเองหมายถึงการเสริมสร้างความรู้และการปรับปรุงความรู้ตนเอง ให้มีความเข้าใจทักษะ ความชำนาญ และความสามารถในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

จึงสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่บุคคลแต่ละคนมีความต้องการที่จะเรียนรู้เสริมทักษะความสามารถในการทำงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น ทั้งด้านการพัฒนาร่างกาย จิตใจ และด้านความคิดในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ เพื่อให้การปฏิบัติงานสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กรและการดำรงชีวิตของตนเองมากขึ้น (นัยนัน บุญมี, 2555, น. 8)

จากความหมายแนวคิดด้านการพัฒนาตนเองข้างต้น สามารถที่จะแยกย่อยวิธีการพัฒนาตนเองนอกเหนือจากในระบบออกมาเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self directed learning) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายต่าง ๆ เช่น Knowles (1975, p. 18) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการสร้างความต้องการเรียนรู้ การตั้งจุดหมายการเรียนรู้ การทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความรู้ เช่น การศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ การพบปะบุคคลากร เลือกและกำหนดแผนการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้กิจกรรม ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากตนเอง ซึ่งอาจจะได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่นก็ตาม

Fisher, King, and Tague (2001, p. 520) ยังได้กล่าวถึงการเรียนรู้ด้วยตนเองว่า เป็นการบูรณาการของการจัดการตนเองควบคุมตนเอง กระบวนการเรียนรู้และประเมิน และวางระเบียบตัวเองเป็นการควบคุมและประเมินตนเองอยู่เสมอเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองที่ดีขึ้น

สมคิด อิศระวัฒน์ (2532, น. 74) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากการฟังคำบรรยายตามที่ครูบอกเสมอไป แต่อาจเกิดจากสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความอยากรู้อยากเห็น ผู้เรียนจะมีการวางแผนด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยสถาบันการศึกษาจะมีบุคคลจัดทำกับดูแลมีการให้คะแนนเพื่อรับปริญญา การเรียนรู้จากกลุ่มคนแบบไม่เป็นทางการ ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการเรียนรู้แบบบังเอิญ

การเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นกระบวนการค้นคว้าอย่างเป็นระบบ ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้จัดระบบการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยการจัดการด้านเวลาที่ใช้ในการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ และเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียน ด้วยการเตรียมความพร้อมให้กับตนเองในด้านต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้เพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป ซึ่งความสำเร็จของการเรียนรู้ด้วยตนเองนั้นมีเงื่อนไขและปัจจัยหลักอยู่ที่ตัวผู้เรียนที่ต้องมีวินัย ความมุ่งมั่น และนิสัยใฝ่เรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตนเอง (ชนวรรต ศรีลาภา และพัฒนา สอดทรัพย์, 2562, น. 13)

7. รายการอ้างอิง

- ชนวรรต ศรีลาภา และพัฒนา สอดทรัพย์. (2562). ทิศทางการเรียนรู้ด้วยตนเองตามนโยบายประเทศไทย 4.0. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 8(1), 49-62.
- นัยนัน บุญมี. (2555). *ความต้องการพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัทหลักทรัพย์ เคที ซีมิโก้ จำกัด สาขาเซ็นทรัลเวิลด์* (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). *เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580* (เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก). สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2563, จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- วิเชียร แก่นไธ. (2542). *การพัฒนาตนเองของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2542). *สรุปรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครูต้นแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ*. นนทบุรี: แคนดิติมีเดียจำกัด.
- สุชา ไอยราพงศ์. (2542). *การพัฒนาคน*. สงขลา: สถาบันราชภัฏสงขลา.
- สมคิด อิศระวัฒน์. (2542). *ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของคนไทยซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง*. *วารสารการศึกษานอกโรงเรียน*, 1(1), 40-47.

Fisher, M., King, J., & Tague, G. (2001). Development of a self-directed learning readiness scale for nursing education. *Nurse Education Today*, 21, 516-525.

Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers*. New York: Prentice-Hall.